

Program zwiększenia zakresu, skuteczności i użyteczności wsparcia mieszkanek i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej

Badanie skali ubóstwa w Krakowie
w kontekście procesu rewitalizacji

Kraków, grudzień 2022

Spis treści

I.	Podsumowanie diagnozy sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym	4
II.	Założenia programu	16
III.	Cele programu.....	17
IV.	Uzasadnienie wyboru celów, kierunków działań i rezultatów.....	18
V.	Odbiorcy, realizatorzy i partnerzy programu	19
VI.	Zasady realizacji programu	20
VII.	Okres realizacji programu.....	20
VIII.	Główne planowane kierunki działań.....	20
IX.	Spodziewane rezultaty	21
X.	Sposób realizacji programu	23
XI.	Załącznik 1: Deklaracja przystąpienia do programu i deklaracja partnera	26

I. Podsumowanie diagnozy sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym

Skala problemu ubóstwa ekonomicznego

Ubóstwo ekonomiczne oznacza, że dotknięte nim osoby i rodziny osiągają dochody uniemożliwiające zaspokojenie podstawowych potrzeb. Nie ma mechanizmu zbierającego bieżące dane dotyczące mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej. W badaniu dokonano szacunków liczby mieszkańców Krakowa żyjących w poszczególnych sferach ubóstwa ekonomicznego głównie na podstawie danych ogólnopolskich.

176 000 – to szacunkowa, minimalna liczba mieszkańców Krakowa żyjących w sferze niedostatku, czyli zagrożonych wykluczeniem społecznym, osiągających dochody poniżej minimum socjalnego. To około 22,5 proc. wszystkich mieszkańców Krakowa.

31 000 – to szacunkowa, minimalna liczba mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie relatywnym, czyli wydających mniej niż połowę wydatków przeciętnego polskiego gospodarstwa domowego.

13 000 – to szacunkowa liczba mieszkańców Krakowa żyjących w sferze ubóstwa ustawowego, których dochody uprawniają do korzystania z zasiłków z pomocy społecznej.

9 000 – to szacunkowa liczba mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie skrajnym, zagrażającym ich zdrowiu i życiu. To ok. 1,1 proc. wszystkich mieszkańców Krakowa.

Ubóstwo ekonomiczne może dotyczyć każdego mieszkańca Krakowa, bez względu na wiek, płeć czy miejsce zamieszkania. Jednak częściej niż inni mieszkańcy na ubóstwo ekonomiczne narażone są osoby:

- ➔ utrzymujące się wyłącznie z niezarobkowych źródeł dochodów (zasiłki z pomocy społecznej, renty, stypendia, 500+),
- ➔ mające niski poziom wykształcenia (co najwyżej gimnazjalny),
- ➔ żyjące w rodzinach wielodzietnych (co najmniej trójka dzieci do 17. roku życia),

- ➔ chore i z niepełnosprawnościami,
- ➔ zamieszkujące na obszarach zdegradowanych Miasta Krakowa, w szczególności w dzielnicach: Stare Miasto, Podgórze i Nowa Huta.

Ryzyko ubóstwa jest szczególnie wysokie w przypadku osób znajdujących się w kryzysie bezdomności, ale na tle innych grup społecznych, nie jest to liczna grupa (ok. 2,5 tys. osób). Na ubóstwo narażone są również w większym stopniu osoby starsze o niskich dochodach oraz uchodźcy wojenni z Ukrainy.

W 2022 i 2023 roku liczba mieszkańców Krakowa w trudnej sytuacji ekonomicznej, w tym żyjących w ubóstwie skrajnym, będzie się zwiększać, przede wszystkim z powodu szybko i nieproporcjonalnie do wzrostu dochodów gospodarstw domowych rosnących kosztów utrzymania. Opierając się na przewidywaniach ekspertów, można szacować, że w 2023 roku mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej będzie co najmniej **195 tys.**, a żyjących w ubóstwie skrajnym co najmniej **14 tys.**

Bezpośrednie przyczyny ubóstwa

Ubóstwo ekonomiczne oznacza dochody niewystarczające do zaspokojenia podstawowych potrzeb. Bezpośrednią przyczyną takiego stanu jest najczęściej co najmniej jedna z wymienionych poniżej sytuacji:

- ➔ brak pracy,
- ➔ praca przynosząca dochody niewystarczające do zaspokojenia potrzeb,
- ➔ świadczenia społeczne niewystarczające do zaspokojenia potrzeb,
- ➔ brak źródeł dochodów,
- ➔ koszty utrzymania wyższe niż przeciętne w gospodarstwie domowym,
- ➔ koszty utrzymania rosnące szybciej niż wynagrodzenia czy świadczenia społeczne, czego głównym powodem jest wysoka inflacja.

Pośrednie przyczyny ubóstwa

Część powyżej opisanych sytuacji jest niezależna od osób, których dotyczą, np. wysoka inflacja czy zwolnienia z pracy spowodowane problemami pracodawcy. W większości przypadków utrata pracy i/lub niemożność jej podjęcia jest jednak związana z pośrednimi przyczynami leżącymi po stronie osób dotkniętych ubóstwem. Najczęstsza pośrednia przyczyna ubóstwa wśród mieszkańców Krakowa to **choroba i niepełnosprawność**. Inne, częste przyczyny pośrednie to niezaradność życiowa, uzależnienie, starość. W wielu przypadkach przyczyny pośrednie nakładają się na siebie zwiększając ryzyko ubóstwa. Powodują one także wzrost wydatków gospodarstw domowych, np. na leczenie, rehabilitację, edukację dzieci, co dodatkowo pogłębia ich trudną sytuację ekonomiczną.

Każda osoba i każda rodzina żyjąca w ubóstwie to indywidualny splot potrzeb i możliwości ich zaspokajania, uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Trzeba je poznać, by móc dobrze ocenić sytuację i zaoferować odpowiednie wsparcie.

Bezpośrednie skutki ubóstwa ekonomicznego

Bezpośrednim skutkiem ubóstwa ekonomicznego są dochody, które nie pozwalają na zaspokojenie wszystkich podstawowych potrzeb. **Najbardziej dotyka to osób żyjących w ubóstwie skrajnym, którym brakuje środków na pokrycie potrzeb niezbędnych do zachowania zdrowia i życia**, takich jak jedzenie, schronienie czy zapewnienie leczenia. Niskie dochody nie pozwalają również na zaspokajanie innych potrzeb, na przykład związanych z opieką i wychowaniem dzieci, rozwojem osobistym, dostępem do kultury i rekreacji czy zachowaniem poczucia bezpieczeństwa.

Pośrednie skutki ubóstwa ekonomicznego

Skutki pośrednie ubóstwa ekonomicznego narastają wraz okresem jego trwania. **Ubóstwo generuje nowe problemy, jednocześnie pogłębiając dotychczasowe**, które były pośrednimi przyczynami ubóstwa, na przykład powodując zaostrzenie choroby czy uzależnienia.

Generalnym skutkiem pośrednim ubóstwa ekonomicznego jest **obniżenie jakości życia** osób i rodzin nim dotkniętych. Nie chodzi tylko o to, że potrzeby nie mogą być zaspokajane, ale

także o to, że osoby żyjące w ubóstwie rezygnują z pewnych potrzeb lub ich zaspokajania na dotychczasowym poziomie.

Najbardziej powszechnym pośrednim skutkiem ubóstwa jest **pogorszenie się kondycji psychicznej**, przejawiające się w obniżeniu samooceny, stanach lękowych, depresjach czy zaburzeniach psychicznych. Powiązane jest ono najczęściej z postawami rezygnacji, bierności czy apatii. Brak środków na profilaktykę zdrowotną, leczenie, leki, środki higieny osobistej powoduje **pogorszenie stanu zdrowia**, często zaostrzają się istniejące choroby i pojawiają nowe.

Niemożliwość zaspokajania potrzeb czy rezygnacja z ich zaspokajania prowadzi do ograniczenia dostępu do wielu usług publicznych, udziału w życiu lokalnych społeczności, korzystania z praw obywatelskich, czyli do **wykluczenia społecznego**. Wykluczeniu sprzyja brak **empatii i zrozumienia** dla osób żyjących w ubóstwie ze strony otoczenia, w tym tego najbliższego, czyli rodziny i sąsiadów. Ubóstwo prowadzi również do wykluczenia z korzystania z określonych rodzajów czy typów dóbr i usług, w szczególności **wykluczenia energetycznego, kulturowego, cyfrowego i edukacyjnego**. W niektórych przypadkach ubóstwo skutkuje także: eksmisjami, a w konsekwencji bezdomnością, zadłużaniem się, problemami z prawem. Ubóstwo wpływa negatywnie na dzieci, na ich przyszłe osiągnięcia edukacyjne, zawodowe i życie rodzinne, co często określane jest jako **dziedziczenie ubóstwa**.

Pomoc dostępna dla mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym

Mieszkańcy Krakowa żyjący w ubóstwie, głównie ustawowym i skrajnym, korzystają przede wszystkim ze wsparcia **Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie** oraz kilkudziesięciu placówek finansowanych lub dofinansowanych przez Ośrodek. Część tych placówek należy do Miasta, część prowadzonych jest przez organizacje pozarządowe. Wsparcie oferowane przez pomoc społeczną to przede wszystkim różnego rodzaju **zasiłki** mające wspomóc finansowo zaspokajanie podstawowych potrzeb osób żyjących w ubóstwie ustawowym i skrajnym. Mieszkańcy mogą także liczyć na **pomoc żywnościową**, pracę socjalną, są również objęci programami animacji lokalnej oraz aktywizacji społecznej i zawodowej. Jednak większość osób żyjących w ubóstwie korzysta głównie ze wsparcia finansowego i żywnościowego.

Osoby żyjące w ubóstwie, które mają status osób bezrobotnych lub poszukujących pracy mogą korzystać ze wsparcia **Grodzkiego Urzędu Pracy w Krakowie**. Urząd oferuje im pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe i różne formy aktywnej walki z bezrobociem. Z badania wynika, że wśród bezrobotnych są głównie osoby żyjące w ubóstwie relatywnym lub w sferze niedostatku, a w ocenie osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej pomoc Urzędu Pracy jest w niewielkim stopniu skuteczna, co m.in. wynika z dodatkowych problemów tych osób: choroby, niepełnosprawności, uzależnienia, problemów psychicznych oraz niskiej motywacji do podjęcia pracy.

Aktywizacja i reintegracja społeczna, obywatelska, a także zawodowa, osób będących w trudnej sytuacji ekonomicznej, mieszkających na obszarze rewitalizacji, jest prowadzona w ramach **Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa**. Możliwości Programu w tym zakresie zostały dotychczas wykorzystane w ograniczonym zakresie, bo jego realizacja skoncentrowana była głównie na działaniach w obrębie infrastruktury i przestrzeni publicznej. Działania skierowane do osób w trudnej sytuacji ekonomicznej były podejmowane, ale stanowiły niewielką część wszystkich przedsięwzięć i były realizowane głównie przez jednostki miejskie oraz przez organizacje pozarządowe i inne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego.

Większość mieszkanki i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej korzysta z pomocy **organizacji pozarządowych i placówek kościelnych**. Takich podmiotów w Krakowie jest ponad 300, w tym ok. 74 współpracuje z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej. Organizacje i placówki kościelne oferują najczęściej wsparcie żywnościowe, rzeczowe, pomoc psychologiczną, schronienie, pomoc w załatwianiu codziennych spraw.

Podmioty niepubliczne stosują **różne kryteria, sposoby i formy udzielania wsparcia**. Mają ograniczoną wiedzę o ofercie innych podmiotów, co potwierdziły nie tylko wyniki ankiety, ale także opinie osób badanych. Organizacje współpracują z Miastem, które zleca im zadania, ale **współpraca pomiędzy podmiotami niepublicznymi jest raczej okazjonalna i ograniczona podmiotowo**.

Wsparciem dla części osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej są ich rodziny, natomiast te osoby rzadko korzystają z pomocy dzielnic Miasta Krakowa, innych, poza placówkami pomocy społecznej i Urzędem Miasta, instytucji miejskich oraz z pomocy sąsiadów.

Badanie potwierdziło, że są **mieszkańcy Krakowa znajdujący się w trudnej sytuacji ekonomicznej, którzy nie korzystają z żadnego wsparcia**. Najczęściej powodem jest wstyd przed otoczeniem i/lub brak informacji jaka pomoc, gdzie i na jakich warunkach jest udzielana.

Oczekiwania osób żyjących w ubóstwie

Osoby żyjące w ubóstwie uważają, że ich sytuację ekonomiczną i życiową poprawiłyby przede wszystkim:

- ➔ praca, oczywiście w przypadku tych osób, które są w stanie pracować,
- ➔ pomoc psychologiczna, wsparcie duchowe,
- ➔ aktywizacja i reintegracja społeczna i zawodowa, doradztwo zawodowe, podnoszenie kwalifikacji zawodowych i pomoc w znalezieniu zatrudnienia,
- ➔ miejsca pracy połączone z reintegracją społeczno-zawodową pracowników, wsparciem ich leczenia i/lub rehabilitacji, umożliwiające godzenie pracy z obowiązkami rodzinnymi,
- ➔ bezpłatny dostęp do możliwości leczenia, rehabilitacji,
- ➔ pomoc i opieka w miejscu zamieszkania dla osób, których mobilność jest ograniczona,
- ➔ pomoc w znalezieniu taniego mieszkania, zwłaszcza w przypadku młodych ludzi,
- ➔ pomoc i doradztwo prawne, bo wiele problemów osób żyjących w ubóstwie dotyczy prawa,
- ➔ szersza oferta wsparcia ze strony otoczenia (państwa, Miasta Krakowa, podmiotów niepublicznych, jednostek pomocniczych, sąsiadów), lepiej dostosowana do indywidualnych możliwości i potrzeb osób w trudnej sytuacji ekonomicznej.

Kluczowe wnioski z badania

- ➔ **Nie ma obecnie systemu, który na bieżąco zbierałby dane** dotyczące liczby mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym, ich sytuacji życiowej czy wsparcia, z którego korzystają. Nie chodzi o precyzyjne liczby, ale o dane zebrane na podstawie kontaktów, relacji, obserwacji problemu ubóstwa w Krakowie. W obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej bieżące monitorowanie problemu ubóstwa, a przynajmniej

zmian w tym zakresie, wydaje się niezbędne do planowania i realizacji skutecznych działań wspierających mieszkańców Krakowa w trudnej sytuacji ekonomicznej.

- ➔ Przyczyny i skutki ubóstwa ekonomicznego są **zróżnicowane**. Dlatego wsparcie dla osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym powinno być **zindywidualizowane**, co wymaga dobrego rozpoznania sytuacji osób i rodzin żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej oraz elastycznego dostosowania form pomocy do wyników takiej diagnozy. Wymaga to również dobrej koordynacji działań podmiotów, które oferują różne formy wsparcia.
- ➔ W wielu przypadkach kluczem do poprawy sytuacji osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, w szczególności osób w grupie pierwszej i drugiej, jest **wsparcie psychologiczne**, które może pomóc przywrócić im wiarę we własne siły i motywację do poprawy sytuacji oraz doradztwo zawodowe i pomoc w znalezieniu zatrudnienia. W przypadku osób z grupy drugiej potrzebne byłyby również miejsca pracy dostosowane do ich problemów, łączące zatrudnienie z integracją społeczną, rehabilitacją czy leczeniem. Osobom w grupie trzeciej także potrzebne jest wsparcie psychologiczne, ale także pomoc finansowa, rzeczowa i usługowa umożliwiająca tym osobom godne życie.
- ➔ Proces rewitalizacji Krakowa, z uwagi na swój szeroki zakres, **daje możliwość stosowania różnych instrumentów wsparcia** osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym na obszarze rewitalizacji. Oddziaływanie tych instrumentów wzmacnia poprawa otoczenia, w którym żyją mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Wydaje się, że dotychczas Miasto wykorzystywało instrumenty wsparcia osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym w niewystarczającym zakresie, koncentrując działania głównie na infrastrukturze i przestrzeni miejskiej rewitalizowanego obszaru.
- ➔ Skuteczne wsparcie mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie wymaga **dobrej współpracy** podmiotów oferujących im wsparcie. Podmioty niepubliczne współpracują z Miastem głównie w obrębie zlecanych im zadań publicznych. Współpraca pomiędzy organizacjami pozarządowymi i placówkami kościelnymi jest natomiast ograniczona, najczęściej akcyjna i zadaniowa. Podmioty niepubliczne nie znają dobrze nawzajem swojej oferty, często więc nie informują mieszkańców o możliwości uzyskania pomocy w innych miejscach.

- ➔ Każda z organizacji i placówek kościelnych oferuje nieco **inny zakres, kryteria i zasady wsparcia**. Część podmiotów udzielających wsparcia stosuje kryteria dochodowe, część inne kryteria związane z sytuacją życiową, część nie stosuje żadnych kryteriów udzielania pomocy. Niektóre z placówek przeprowadzają dość głęboką analizę sytuacji osób i rodzin zgłaszających się po pomoc, inne ograniczają się do sprawdzenia jedynie kryteriów uprawniających do uzyskania wsparcia.
- ➔ Osoby żyjące w ubóstwie mogą liczyć przede wszystkim na **wsparcie finansowe** z pomocy społecznej (ubóstwo ustawowe) oraz **wsparcie żywnościowe**. Pozostałe rodzaje wsparcia dostępne są dla mniejszych grup odbiorców, głównie z uwagi na ograniczenia ludzkie, organizacyjne i finansowe ich świadczeniodawców oraz różnorodne bariery w dostępie do nich.
- ➔ Nie działają mechanizmy wsparcia osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym na poziomie **mikrospołeczności lokalnych**: wspólnot sąsiedzkich czy dzielnic. Nie ma lokalnych sieci wsparcia obejmujących jednostki miejskie, np. szkoły czy dzielnice i niepubliczne, np. organizacje pozarządowe i placówki kościelne.
- ➔ Zasiłki z pomocy społecznej oraz wsparcie żywnościowe są często podstawą egzystencji osób żyjących w ubóstwie, ale **nie stymulują ich aktywności** w poprawie swojej sytuacji. Do tego niezbędne jest wsparcie w trzech kluczowych obszarach: znalezieniu zatrudnienia, poprawie stanu zdrowia oraz poprawie kondycji psychicznej, chęci do działania, a w przypadku osób z grupy trzeciej, dodatkowo zapewnienie wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.
- ➔ Z perspektywy osób żyjących w ubóstwie skuteczność oferowanej im pomocy obniża:
 - brak łatwo dostępnej, kompleksowej **informacji o ofertach wsparcia** oraz doradztwa w zakresie skorzystania z nich,
 - brak dostępnej i skutecznej **pomocy prawnej**,
 - brak **empatii** ze strony osób udzielających pomocy, w szczególności urzędników.

Problem empatii jest zresztą szerszy, bo generalnie dotyczy całego polskiego społeczeństwa, w tym mieszkank i mieszkańców Krakowa.

- ➔ Wychodzeniu z trudnej sytuacji ekonomicznej nie sprzyja powszechne oczekiwanie Polek i Polaków, że to przede wszystkim odpowiedzialność państwa, a także niedostrzeganie problemu ubóstwa oraz negatywne stereotypy dotyczące osób żyjących w ubóstwie.
- ➔ Wyniki badania pokazały również inne wyzwania związane ze wsparciem osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, które daleko wykraczają poza możliwość podmiotów niepublicznych i planowanego programu wsparcia na rzecz mieszkanki i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Trzy najważniejsze wyzwania to:
 - poprawa koordynacji pomocy udzielanej przez Miasto osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym; dotyczy to zarówno koordynacji na poziomie strategii i programów, jak i na poziomie działań operacyjnych,
 - położenie dużego nacisku na działania wspierające mieszkańców obszaru rewitalizacji żyjących w ubóstwie ekonomicznym w Miejskim Programie Rewitalizacji Krakowa i w tworzonej Gminnym Programie Rewitalizacji Krakowa,
 - włączenie w działania Miasta na rzecz osób w trudnej sytuacji ekonomicznej placówek systemu ochrony zdrowia; jest to trudne, bo większość z nich nie podlega samorządowi miejskiemu, są to placówki państwowe, prywatne czy akademickie, ale niezwykle potrzebne z uwagi na to, że pośrednią przyczyną ubóstwa wielu mieszkańców Krakowa jest ich stan zdrowia.

Kluczowe rekomendacje

- ➔ Stworzenie **mechanizmu bieżącego monitorowania problemu ubóstwa ekonomicznego**, jego skali, zmian, uwarunkowań, skutków. Byłby on podstawą do planowania i realizacji działań wspierających osoby żyjące w ubóstwie. Mechanizm powinien opierać się na stałej wymianie informacji pomiędzy różnymi jednostkami miejskimi, organizacjami pozarządowymi i placówkami kościelnymi wspierającymi osoby żyjące w ubóstwie. Pozwoliłoby to na bieżąco wychwytywać zmiany sytuacji osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym i podejmowanie adekwatnych do tych zmian działań.
- ➔ Stworzenie **stałej platformy współpracy organizacji pozarządowych i placówek kościelnych** wspierających osoby żyjące w ubóstwie. Umożliwiłoby to przede wszystkim

bieżącą wymianę informacji o ofercie wsparcia, koordynację działań, efektywniejsze wykorzystanie posiadanych zasobów i kierowanie osób do podmiotów, które mogą im udzielić konkretnego wsparcia.

- ➔ **Platforma powinna być otwarta** dla wszystkich chętnych organizacji pozarządowych i placówek kościelnych wspierających osoby żyjące w ubóstwie. Platforma mogłaby być również gospodarzem mającego powstać programu wsparcia mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie oraz partnerem dla Miasta w działaniach na rzecz mieszkańców w trudnej sytuacji ekonomicznej.
- ➔ Opracowanie **kompleksowej informacji o możliwościach wsparcia** dla osób żyjących w ubóstwie obejmującej różne, dostępne formy pomocy oferowanej przez jednostki miejskie, nie tylko działające w sferze pomocy społecznej, organizacje pozarządowe i placówki kościelne oraz dystrybucja tej informacji w taki sposób, aby jak najszerszej trafiła ona do wszystkich potrzebujących.
- ➔ Użyteczne byłoby opracowanie i wdrożenie **minimalnych standardów pracy z osobami żyjącym w ubóstwie** zgłaszającymi się po pomoc, np. w formie karty mieszkańca Krakowa znajdującego się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Każdy mieszkaniec dzięki temu mógłby lepiej wykorzystywać istniejące możliwości wsparcia, a stosowanie standardów poprawiłoby jakość świadczonej pomocy. Takie standardy obowiązywałyby wszystkie podmioty publiczne i niepubliczne, a te niepubliczne, które by ich nie stosowały, nie mogłyby otrzymać wsparcia ze strony Miasta.
- ➔ Poszerzenie oferty organizacji pozarządowych i placówek kościelnych w zakresie **doradztwa zawodowego, przygotowania do pracy i integracji zawodowej**, w tym z wykorzystaniem możliwości, jakie dają kluby integracji społecznej i centra integracji społecznej.
- ➔ Poszerzenie oferty ze strony podmiotów niepublicznych w zakresie **pomocy psychologicznej**, zarówno tej profesjonalnej, jak i różnych form wsparcia duchowego.
- ➔ Rozwijanie **przedsiębiorczości społecznej**, która oferuje miejsca pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, mających niewielkie szanse na znalezienie zatrudnienia na otwartym rynku pracy, połączone z integracją społeczno-zawodową. Rozwój powinien obejmować wsparcie działających przedsiębiorstw społecznych, np.

poprzez zamawianie u nich usług czy produktów przez podmioty publiczne i niepubliczne, ale także wspierania powstawania nowych. Tworząc nowe przedsiębiorstwa społeczne warto część z nich wykorzystać jako formę samoorganizacji i samopomocy osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, zwłaszcza na obszarze rewitalizacji.

- ➔ Otwarcie **bezpłatnej pomocy prawnej** dla osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej. Większość z tych osób potrzebuje takiej pomocy, ale z niej nie korzysta, choć na terenie Krakowa jest 31 punktów nieodpłatnej pomocy prawnej. Powodem niekorzystania jest brak wiedzy o tych punktach, ale przede wszystkim uzależnienie skorzystania z porady od uprzedniego zgłoszenia, którego można dokonać telefonicznie lub za pośrednictwem Internetu. Jest to bariera nie do pokonania dla wielu osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, dlatego porady powinny być dostępne w ramach otwartych dyżurów prawników odbywających się nie tylko, tak jak to ma miejsce obecnie, w placówkach miejskich, ale także w podmiotach niepublicznych.
- ➔ Przeprowadzenie szkoleń, warsztatów, doradztwa dla urzędników oraz przedstawicieli podmiotów niepublicznych **przygotowujących ich do pracy z osobami żyjącymi w ubóstwie**. Dzięki temu osoby udzielające wsparcia będą bardziej otwarte na potrzebujących i okażą im więcej empatii.
- ➔ Przeprowadzenie **kampanii społecznej** skierowanej do mieszkańców Krakowa, której celem byłoby zwrócenie ich uwagi na problem ubóstwa i przełamanie negatywnych stereotypów związanych z osobami żyjącymi w ubóstwie. Kampania mogłaby zostać zorganizowana przy okazji innych wydarzeń związanych z ubóstwem, np. Międzynarodowego Dnia Walki z Ubóstwem, finału Szlachetnej Paczki czy corocznych zbiórek żywności organizowanych przez Bank Żywności.
- ➔ Podjęcie działań służących **aktywizacji w zakresie pomocy osobom żyjącym w ubóstwie sąsiadów, jednostek pomocniczych Miasta, spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych**. Formą takich działań może być animacja lokalna, która realizowana jest np. w ramach programów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa, ale także w kontekście przedsiębiorczości społecznej w ramach działań Małopolskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej.

- ➔ Miasto wykorzystując swoje programy, przede wszystkim program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz program rewitalizacji, powinno **wspierać** wskazane wyżej działania organizacji pozarządowych i placówek kościelnych. Wsparcie ze strony Miasta będzie ważnym impulsem dla podmiotów niepublicznych do wdrażania powyższych rekomendacji. Rekomendacje z przeprowadzonego badania mogą być wykorzystane w realizowanym obecnie Miejskim Programie Rewitalizacji Krakowa, jak i w opracowaniu Gminnego Programu Rewitalizacji Krakowa.
- **Wdrażanie przyszłego programu wsparcia dla osób żyjących w ubóstwie warto byłoby zacząć od obszaru rewitalizacji.** Przemawia za tym kilka argumentów, z których cztery wydają się najistotniejsze:
- jest to obszar z kumulacją problemów społecznych, w tym także ubóstwa, wymagający koncentracji sił i środków służących rozwiązywaniu tych problemów,
 - na początku łatwiej jest wdrażać program wsparcia osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym w niewielkiej części Miasta, następnie poszerzając go - w miarę posiadanych sił i środków - na inne obszary Krakowa,
 - w działaniach na tym obszarze można dodatkowo wykorzystać atuty, które oferuje proces rewitalizacji, czyli zmiany infrastruktury i przestrzeni publicznych oraz możliwość wsparcia finansowego przedsięwzięć na rzecz osób żyjących w ubóstwie,
 - zaplanowanie działań w programie rewitalizacji tak, by służyły budowaniu lokalnych sieci wsparcia osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej, które mogłyby obejmować nie tylko organizacje pozarządowe, placówki kościelne, ale także lokalnych przedsiębiorców i jednostki miejskie (np. przedszkola, szkoły, biblioteki, jednostki pomocnicze Miasta), spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, podmioty ochrony zdrowia, itp.

II. Założenia programu

- ➔ Program wynika z rekomendacji zawartych w Diagnozie, których adresatami są **organizacje pozarządowe i inne podmioty niepubliczne prowadzące działalność w sferze pożytku publicznego**, czyli realizatorów programu.
- ➔ Rekomendacje dotyczą organizacji pozarządowych i placówek kościelnych, bo one uczestniczyły w badaniu, ale program jest otwarty także na inne podmioty niepubliczne prowadzące działalność pożytku publicznego, w szczególności spółdzielnie socjalne oraz spółki non-profit.
- ➔ Liderem programu jest Bank Żywności w Krakowie.
- ➔ Program ma **formułę otwartą i partycypacyjną**: każda organizacja pozarządowa i inny podmiot niepubliczny prowadzący działalność pożytku publicznego na rzecz mieszkańców Krakowa może uczestniczyć w określaniu i realizacji działań oraz współzarządzać całością programu.
- ➔ Program określa cele, spodziewane rezultaty oraz kierunki działań, które mają służyć ich osiągnięciu oraz podstawowe zasady zarządzania i realizacji działań.
- ➔ Program obejmuje 2 lata, ale z założeniem, że pozwoli zbudować podwaliny do podejmowania dalszych działań i wdrażania kolejnych rekomendacji wynikających z Diagnozy.
- ➔ Program **nie jest programem publicznym**, ale zakłada otwartość na współpracę w jego realizacji z **instytucjami publicznymi**, na czele z władzami i administracją Miasta Krakowa, a także podmiotami gospodarczymi.
- ➔ W działania realizowane w ramach programu będą **włączani odbiorcy działań**, czyli mieszkańcy Krakowa żyjący w ubóstwie ekonomicznym. W szczególności zakładamy ich aktywny udział w lokalnych sieciach wsparcia, których powstanie inspirowane będzie i wspierane w ramach programu.

III. Cele programu

Cel długofalowy:

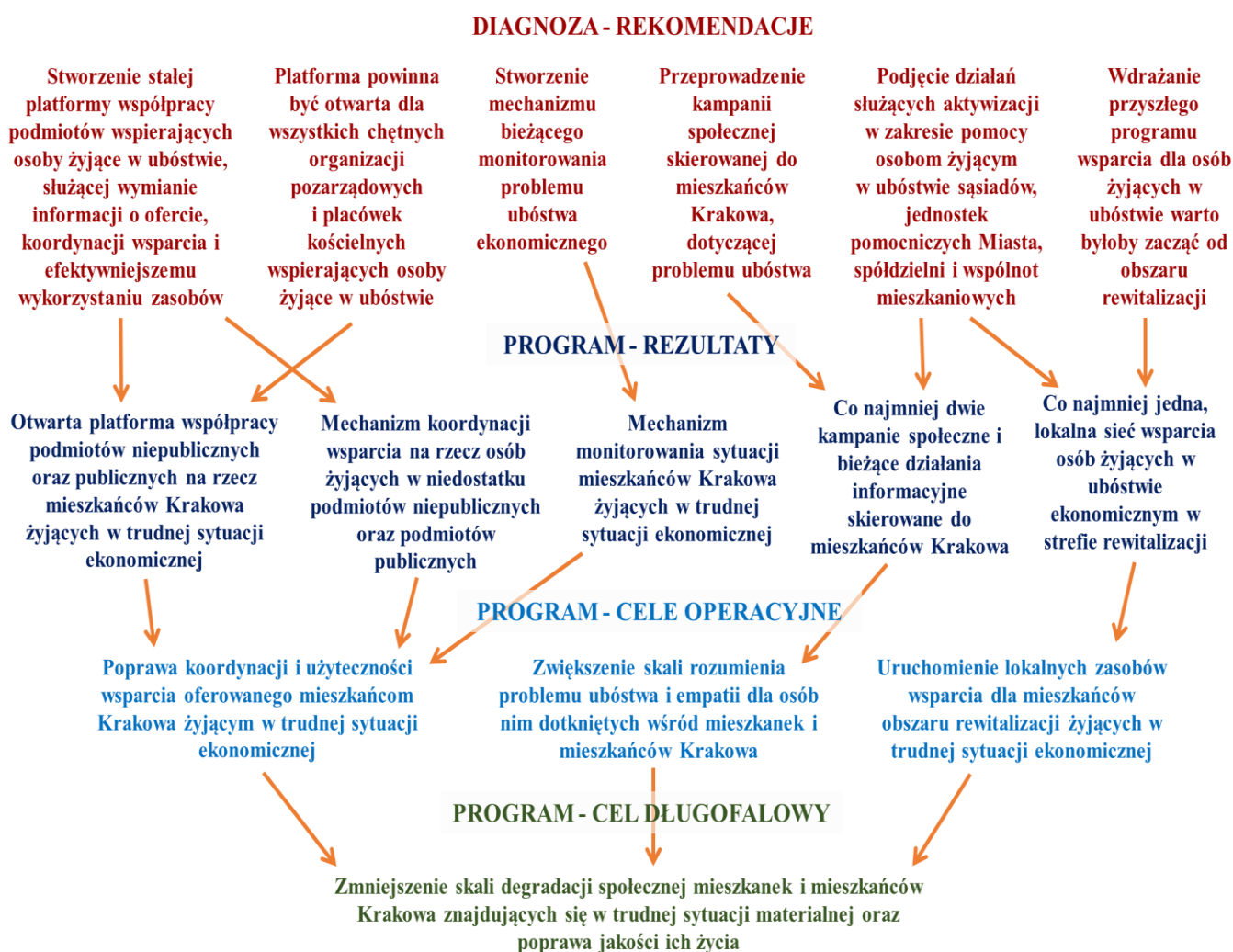
zmniejszenie **skali degradacji społecznej** mieszkanek i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej oraz poprawa **jakości ich życia**.

Cele operacyjne:

1. poprawa **koordynacji i użyteczności wsparcia** oferowanego przez organizacje pozarządowe i inne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego mieszkańcom Krakowa żyjącym w trudnej sytuacji materialnej,
2. zwiększenie skali **rozumienia problemu ubóstwa i empatii** dla osób nim dotkniętych wśród mieszkanek i mieszkańców Krakowa,
3. uruchomienie **lokalnych zasobów wsparcia** dla mieszkańców obszaru rewitalizacji żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej.

IV. Uzasadnienie wyboru celów, kierunków działań i rezultatów

Z przedstawionych **rekomendacji** w programie uwzględnione zostały te, które adresowane są do organizacji pozarządowych i innych podmiotów niepublicznych prowadzących działalność pożytku publicznego, a ich wdrożenie jest kluczowe dla dalszych działań służących poprawie sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej. Na wybranych rekomendacjach zbudowana została **struktura celów i rezultatów** programu.

Stworzenie **stałej platformy współpracy** podmiotów niepublicznych poprawi koordynację i użyteczność wsparcia oferowanego przez te podmioty, co pozwoli dotrzeć z pomocą do **większej liczby osób** oraz **zwiększyć zakres, skuteczność i efektywność wsparcia**. Będzie także podstawą do wypracowania i wdrożenia mechanizmu **monitorowania** sytuacji mieszkańców

Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym. Oba mechanizmy zostaną wdrożone w ramach programu i będą rozwijane w kolejnych latach, co przyniesie wymierne efekty dotyczące zwiększenia skali, zakresu i użyteczności udzielanego wsparcia.

Kampanie społeczne i inne działania informacyjne przeprowadzone w ramach programu zmieniają **postrzeganie problemu ubóstwa** wśród mieszkańców Krakowa, zwiększają ich **wrażliwość** i **empatię** wobec osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej. W kolejnych latach te działania będą kontynuowane, co powinno przynieść efekt w postaci większego **wsparcia** osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym ze strony mieszkańców Krakowa, w szczególności rodzin, sąsiadów czy jednostek pomocniczych Miasta Krakowa.

Stworzenie **lokalnej sieci wsparcia** dla osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym w strefie rewitalizacji przyczyni się do zwiększenia **zakresu, skali i użyteczności wsparcia** w najbliższym otoczeniu osób w trudnej sytuacji ekonomicznej. Uczestnikami sieci mają być sami zainteresowani, inni mieszkańcy, lokalne organizacje, parafie, rady osiedli, lokalni przedsiębiorcy, instytucje samorządowe. Dzięki temu zwiększy się **aktywność osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, innych mieszkańców, a także innych podmiotów działających w mikrospołecznościach lokalnych**. Jeżeli działania sieci w strefie rewitalizacji okażą się skuteczne, efektywne, użyteczne i trwałe, to tworzenie lokalnych sieci wsparcia będzie mogło być upowszechniane w innych rejonach Miasta Krakowa.

V. Odbiorcy, realizatorzy i partnerzy programu

Odbiorcy programu:

głównymi odbiorcami programu są **mieszkanki i mieszkańcy Krakowa, których dochody uniemożliwiają zaspokajanie podstawowych potrzeb**, w szczególności zamieszkujący na obszarze rewitalizacji. Dodatkowo działania programu skierowane są także do podmiotów publicznych i niepublicznych, które wspierają lub mogą wspierać osoby żyjące w niedostatku.

Realizatorzy programu:

organizacje pozarządowe, placówki kościelne oraz inne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego na rzecz mieszkańców Krakowa, które przystąpią do programu.

Partnerzy programu:

podmioty publiczne, w szczególności Miasto Kraków i jego jednostki, podmioty niepubliczne, w szczególności organizacje pozarządowe oraz lokalni przedsiębiorcy, które zadeklarują chęć współpracy przy realizacji programu.

VI. Zasady realizacji programu

Realizacja programu opiera się na następujących zasadach:

- akceptacji celów, rezultatów i kierunków działań programu,
- dobrowolności udziału,
- wzajemnego szacunku i zaufania,
- odpowiedzialności za zobowiązania,
- wspólnego podejmowania decyzji,
- jawności,
- uznania, że najważniejsze jest dobro odbiorców programu.

VII. Okres realizacji programu

Program będzie realizowany od grudnia 2022 do grudnia 2024 z założeniem, że będzie kontynuowany i rozwijany w kolejnych latach, o ile taką decyzję podejmą jego realizatorzy.

VIII. Główne planowane kierunki działań

Działania programowe:

- Regularne spotkania realizatorów programu oraz jego partnerów służące:
 - wymianie informacji, wiedzy i doświadczeń dotyczących działań na rzecz osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej,
 - koordynacji tych działań podejmowanych przez realizatorów i partnerów programu,
 - uspołnieniu oferty wsparcia,

- monitorowaniu sytuacji mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej,
 - stworzeniu stałej platformy współpracy.
- ➔ Przygotowanie i realizacja bieżących działań informacyjnych oraz kampanii społecznych skierowanych do mieszkańców Krakowa dotyczących ubóstwa ekonomicznego.
 - ➔ Inicjowanie i wspieranie tworzenia lokalnych sieci wsparcia osób żyjących w niedostatku na obszarze rewitalizacji.
 - ➔ Wspólne opracowywanie i realizacja innych działań służących celom programu, co do których zgodzą się realizatorzy programu.
 - ➔ Utrzymywanie kontaktów z Miastem i jego jednostkami.

Działania związane z zarządzaniem programem:

- ➔ Wspólne wypracowanie i wdrożenie mechanizmu zarządzania programem oraz sposobów współpracy z partnerami.
- ➔ Pozyskiwanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych służących realizacji programu.
- ➔ Monitorowanie realizacji programu i ocena jego efektów.
- ➔ Opracowanie, na podstawie wyników oceny realizacji programu, kolejnego programu działań służących realizacji celu długofalowego.

IX. Spodziewane rezultaty

Rezultaty bezpośrednie planujemy osiągnąć w okresie realizacji programu, rezultaty pośrednie pojawią się jako skutki osiągnięcia rezultatów bezpośrednich w trakcie programu i po jego zakończeniu.

Przy przyjętej otwartej i partycypacyjnej formule realizacji programu określenie liczbowych wskaźników osiągnięcia rezultatów na tym etapie jest trudne. Zaproponowane wskaźniki zostały określone na podstawie dotychczasowych doświadczeń Banku Żywności i mają stanowić punkt odniesienia do oceny realizacji programu.

Rezultaty bezpośrednie:

Rezultat	Wskaźnik osiągnięcia
Otwarta platforma współpracy na rzecz mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej	Co najmniej 20 podmiotów zaangażowanych w platformę współpracy
Mechanizm koordynacji wsparcia na rzecz osób żyjących w niedostatku podmiotów niepublicznych oraz podmiotów publicznych	Co najmniej 20 podmiotów niepublicznych i 2 publicznych koordynujących udzielane wsparcie
Mechanizm monitorowania sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej	Co najmniej 20 podmiotów niepublicznych, 2 publicznych oraz 1 uczelnia monitorujących sytuację
Działania informacyjne i kampanie społeczne skierowane do mieszkańców Krakowa	Co najmniej 2 kampanie informacyjne (2023 i 2024 rok) skierowane do mieszkańców Krakowa
Lokalna sieć wsparcia osób żyjących w niedostatku w strefie rewitalizacji	Jedna, lokalna sieć wsparcia obejmująca co najmniej 50 mieszkańców, organizacji, instytucji, firm w strefie rewitalizacji

Rezultaty pośrednie:

Rezultat	Wskaźnik osiągnięcia /po roku od zakończenia realizacji programu/
Zwiększenie skuteczności, efektywności wsparcia oferowanego mieszkańcom Krakowa żyjącym w ubóstwie ekonomicznym	Co najmniej 75% podmiotów zaangażowanych w platformę współpracy poprawi skuteczność i efektywność udzielanego wsparcia
Zwiększenie zakresu wsparcia oferowanego mieszkańcom Krakowa żyjącym w ubóstwie ekonomicznym	Co najmniej 30% podmiotów zaangażowanych w platformę współpracy włączy w swoje działania nowe formy wsparcia
Lepsze rozpoznanie sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym	Raport dotyczący sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym
Dotarcie do mieszkank i mieszkańców Krakowa z przekazem dotyczącym ubóstwa ekonomicznego	Co najmniej 10 tys. mieszkank i mieszkańców Krakowa zapozna się z problemem ubóstwa ekonomicznego
Rozwój lokalnej sieć wsparcia osób żyjących w niedostatku w strefie rewitalizacji	Zwiększenie o 50% liczby uczestników lokalnej sieci

X. Sposób realizacji programu

Gospodarzem programu jest Bank Żywności w Krakowie. Program zostanie wdrożony przez Bank Żywności w grudniu 2022 roku poprzez:

- ➔ spotkania służące inauguracji programu i pozyskaniu realizatorów programu,

- ➔ uruchomienie działań służących nagłaśnianiu problemu ubóstwa ekonomicznego wśród mieszkanki i mieszkańców Krakowa.

Program będzie realizowany przez organizacje pozarządowe i inne podmioty, które do niego przystąpią, na zasadach przez nich wspólnie ustalonych. Realizacja programu opiera się na zasobach realizatorów oraz partnerów, a także zasobach zewnętrznych pozyskanych przez realizatorów programu. Bank Żywności jako wkład w realizację programu oferuje:

- ➔ zwiększenie dostępności pomocy żywnościowej dla osób zagrożonym ubóstwem ekonomicznym i wykluczeniem społecznym poprzez:
 - wspieranie placówek pomocowych, świetlic dla dzieci i młodzieży, jadłodajni i kuchni prowadzących dożywianie osób bezdomnych i ubogich,
 - regularne wspieranie – we współpracy z tymi organizacjami – osób i rodzin najuboższych poprzez zapewnienie comiesięcznych paczek żywnościowych. Zapewnienie dodatkowej żywności pozwoli na przygotowywanie bardziej urozmaiconych i pełnowartościowych posiłków,
 - dostarczanie żywności potrzebującym niesamodzielnym mieszkańcom Gminy Miejskiej Kraków do ich miejsca zamieszkania - osobom niesamodzielnym (niepełnosprawnym, chorym, starszym) lub – w razie potrzeby - osobom przebywającym na kwarantannie, w izolacji,
 - prowadzenie sklepu socjalnego „Dobry Sklep” – umożliwiającego osobom kierowanym przez MOPS samodzielnego wyboru odbieranych artykułów spożywczych.
- ➔ Wsparcie organizacji działających w obszarze pomocy społecznej oraz wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej poprzez:
 - odciążenie ich od poszukiwania żywności na własną rękę, umożliwiając im tym samym świadczenie innych form pomocy, zwłaszcza pozamaterialnej. Mając na uwadze dużą skalę udzielanej pomocy żywnościowej oraz liczbę odbiorców uważamy, że taka forma udzielania pomocy jest bardziej skuteczna. Organizacje partnerskie Banku Żywności, mając pod opieką mniejszą grupę beneficjentów, mają lepsze rozpoznanie ich potrzeb; świadczona przez nich pomoc jest bardziej skuteczna i pozwala zaspokoić nie tylko ich ekonomiczne potrzeby. W wielu formach

działalności organizacji pozarządowych kluczową pozycję zajmują wydatki na żywność. Bank Żywności bezpłatnie wspiera szczególnie te organizacje i placówki, które na co dzień zajmują się opieką nad grupami najbardziej upośledzonymi ekonomicznie. Oferowana im pomoc - dzięki bieżącej analizie i monitoringowi potrzeb - odpowiadać będzie potrzebom organizacji,

- wsparcie szkoleniowo-informacyjne dotyczące możliwych form pomocy dla samej organizacji, ale przede wszystkim jej beneficjentów – osób dotkniętych i zagrożonych kryzysem ubóstwa. Wsparcie takie dotyczy organizacji spotkań informacyjnych, szkoleń, spotkań networkingowych związanych z rozszerzeniem własnej działalności pomocowej oraz możliwością udziału w zewnętrznych programach pomocowych – Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa, WOW- zagospodarowanie produktów wycofywanych z rynku w związku z embargiem rosyjskim, wspieraniem producentów owoców, itp., przekazywanie nadwyżek żywności na cele charytatywne przez sprzedawców żywności (na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu marnowaniu żywności), itp.

➔ Wzmocnienie procesów reintegracji i aktywizacji społecznej osób ubogich i zagrożonych ubóstwem poprzez:

- organizację warsztatów w ramach działań towarzyszących POPŻ (kulinarne, żywieniowe, edukacji ekonomicznej), mających na celu nabycie nowych umiejętności, ale też integrację, odbudowę więzi społecznych,
- zindywidualizowane wsparcie i aktywność edukacyjną dla osób korzystających z Dobrego Sklepu (poprzez pierwszy kontakt, wspieranie, wysłuchanie, proponowanie wspólnych działań i wymiany doświadczeń i wiedzy oraz umiejętności, organizację warsztatów, doradztwa, spotkań integracyjnych), pozwoli na odbudowę więzi społecznych. Forma dokonywania „zakupów” w sklepie poprzez przydzielane limity punktów będzie też praktycznym wsparciem i pomocą w lepszym zarządzaniu budżetem i planowaniu pewnych wydatków. Odpowiednie i przyjazne dla użytkownika miejsca „sprzedaży”, nadaje beneficjentom statusu konsumentów, których wybory są respektowane zachowując godność.

XI. Załącznik 1: Deklaracja przystąpienia do programu i deklaracja partnera

**Deklaracja przystąpienia do programu wsparcia mieszkanek i mieszkańców Krakowa
znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej**

My niżej podpisani, w imieniu i z upoważnienia

..... /nazwa podmiotu i adres
podmiotu/

deklarujemy przystąpienie

/nazwa i adres podmiotu/

do **programu wsparcia mieszkanek i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej
sytuacji ekonomicznej** zainicjowanego przez Bank Żywności w Krakowie.

.....

/miejscowość, data/

.....

/imiona i nazwiska oraz podpisy osób
upoważnionych/